

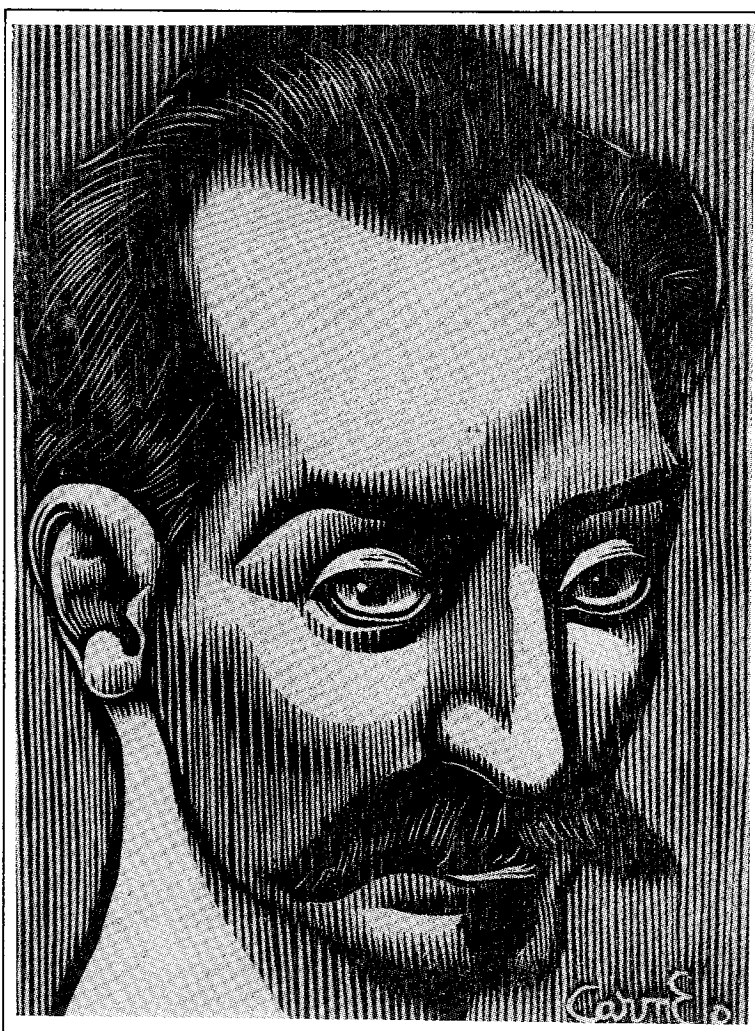
WIE WAS ....

José Martí?

Het is nu bijna vijfhonderd jaar geleden dat Columbus Amerika 'ontdekte'. Dat was het begin van een lange periode van wrede koloniale en neokoloniale overheersing. Honderden jaren 'aderlating van een kontinent'.

Een klein stukje van dat bloeddoorlopen uitgeplunderde werelddeel wordt gevormd door Cuba. Columbus zette op 28 oktober 1492 voet aan wal op dit strategies gelegen eiland, met z'n natuurlijke haven in de baai van Havanna. Op dit eiland werd José Martí geboren. Hij zou uitgroeien tot symbool van de cubaanse onafhankelijkheidsstrijd. Martí was het voorbeeld voor Fidel Castro en Che Guevara, zoals Simón Bolívar - 'de bevrijder' - het voorbeeld was geweest voor Martí. In zijn magistrale vier uur durende verdedigingsrede bij zijn proces na de mislukte aanval op de Moncada-kazerne op 26 juli 1953, sprak Castro zonder aantekeningen, maar met het werk van Martí bij de hand. "De geschiedenis zal mij vrijspreken", waren Castro's slotwoorden in die rede.

Jeugd José Martí werd op 28 januari 1853 in Havanna geboren. In tegenstelling tot

het vasteland van Latijns-Amerika, waar Spanje al een groot deel van haar macht was kwijt geraakt, zuchtte Cuba (en Puertorico) nog onder het spaanse koloniale juk. Het 'eeuwig trouwe Cuba' was overdekt met plantages, die bewerkt werden door slaven. Slavenopstanden - zoals die in Matanzas in 1842 - en verzetsbewegingen tegen de koloniale overheersing wer-

den bloedig neergeslagen. Maar naast de slavernij begon halverwege de vorige eeuw ook een arbeidersklasse te ontstaan, vooral in de tabaks- en sigarenindustrie. In 1865 organiseerden de tabaksarbeiders in Havanna hun eerste staking.

José Julian Martí y Pérez was het eerste kind van een arme spaanse artillerie-sergeant en zijn spaanse vrouw.

José zou nog zeven zusters krijgen, aan wie hij enkele van zijn eerste gedichten wijdde. José bleek een goede leerling te zijn op school. Onder druk van zijn moeder en tegen de wil van zijn vader ging hij naar de middelbare school. Daar werd hij sterk beïnvloed door de directeur, de patriottische dichter Rafael María Mendive, die de jonge José invoerde in de wereldliteratuur. In 1867 zat José korte tijd op de kunstakademie 'San Alejandro'. Een andere leerling op deze school was Carlos Balino, medeoprichter van de eerste socialistische partij op Cuba in 1899 en van de kommunistische partij in 1925.

1868 was een belangrijk jaar in de geschiedenis van Cuba.

Een economische crisis en de spaanse belastingdruk vormden de aanleiding tot een opstand, die op 10 oktober begon en die een tienjarige onafhankelijkheidsoorlog inluidde, die met een nederlaag van de opstandelingen zou aflopen. De revolutionair-

Vervolg op pagina 27

Vervolg van pagina 28

re gebeurtenissen van 1868 maakten grote indruk op José, die er een gedicht aan wijdde, dat in een scholierenblad gepubliceerd werd. Later zou hij in de voorbereiding van de revolutie van 1895 deze gebeurtenissen uitgebreid analyseren.

In 1869 richtte José met een vriend de krant 'El Diabolo Cojuelo' op, waarvan slechts één nummer is verschenen. Een paar maanden later kwam ook nog één nummer van de krant 'La Patria Libre' uit. Dat nummer leidde tot de verbanning van Mendive naar Spanje.

Eerste ballingschap

In de herfst van 1869 werd José voor zijn revolutionaire activiteiten opgepakt en hij verdween zes maanden in voorarrest in de cel. Later schreef hij hierover: "Dante was nooit in een kerker, in een cubaanse kerker". José werd veroordeeld tot zes jaar cel en dwangarbeid. Na enige tijd werd zijn straf omgezet in verbanning naar Spanje en op 15 januari 1871 verliet hij Cuba, op weg naar Cádiz. Het was het jaar van de Parijse Commune en het jaar dat Paul Lafargue naar Spanje moest vluchten om aan Thiers te ontkomen.

In zijn ballingsoord gebruikte Martí zijn pen om de bloedige overheersing van zijn land aan te klagen. Als eerste verscheen in 1871 'De politieke kerker in Cuba'. Martí hooftde weinig moeite te doen om zich zijn kerker te herinneren, want hij moest geopereerd worden aan een zware infectie die hij had overgehouden van de ketens om zijn enkel.

Op 11 februari 1873 trad de koning af en werd in Spanje de republiek uitgeroepen. Maar dat betekende nog geen vrijheid voor Cuba. De politieke situatie werd snel slechter en de spaanse sekte van de (Eerste) Internationale werd verboden. Martí schreef de

leiders van de "professorenrepubliek" (die overigens geen lang leven beschoren was) om te pleiten voor de cubaanse onafhankelijkheid. Hij studeerde aan de universiteit van Madrid en in Zaragoza, waar hij met het marxisme in aanraking kwam. In de avonden gaf hij onderwijs aan arme spaanse kinderen. Martí heeft zijn hele leven zeer veel waarde gehecht aan onderwijs als voorwaarde voor werkelijke emancipatie. Martí had met zijn optreden wel een zekere invloed op de opkomende spaanse arbeidersbeweging en op de leider van de spaanse socialisten Pablo Iglesias. Toen de reactie weer de overhand kreeg verliet Martí eind 1874 Spanje. Via Frankrijk waar hij een mislukte poging deed Victor Hugo te ontmoeten - Engeland en New York reisde hij naar Mexico. Daar vond hij zijn ouders en zusters terug.

Mexico en Guatemala

In Mexico begon in die tijd - onder druk van de noord-amerikaanse oorlogen en annexaties en de interventies van Spanje, Frankrijk en Engeland - een nationaal bewustzijn te ontstaan en een gevoel van tot Latijns-Amerika te behoren. De revolutionairen op Cuba stevenden intussen in hun strijd tegen Spanje op een nederlaag af. Martí werkte in Mexico als journalist en dichter en hij zette zich in voor liberale hervormingen. Ook bestudeerde hij de kulturen van de oorspronkelijke inwoners van het continent, die door de conquistadores waren vernietigd en hij wierp zich op als verdediger van de autochtone cultuur. In deze tijd begon Martí belangstelling te krijgen voor de sociale wortels van de cultuur en begon hij toneelkritieken en eigen toneelstukken te schrijven. Via dit werk kreeg hij meer belangstelling voor sociale, economische en politieke kwesties, zoals de "slaapdronken" toestand van de in letargie verzonken indiaanse bevol-

king. In maart 1876 was Martí afgevaardigde op het eerste mexicaanse arbeiderscongres.

Daarna reisde Martí - na een kort illegaal verblijf op Cuba - naar Guatemala, op verzoek van de minister van onderwijs. Guatemala had een burgerlijke revolutie achter de rug en probeerde een onafhankelijke republiek op te bouwen. Martí ging hier les geven aan de 'Escuela Normal Central', de enige universiteit in Midden-Amerika. Maar Martí kwam in conflict met het regiem van president Barrios en nam ontslag. Inmiddels was Martí tijdens een kort verblijf in Mexico in december 1877 getrouwd met de cubaanse Carmen Zayas Bazán. Opnieuw stond Martí voor de keus waar hij heen zou gaan, toen hem het bericht bereikte dat er op 10 februari 1878 een eind was gekomen aan tien jaar oorlog op Cuba. Martí kreeg amnestie en in november 1878 werd zijn enige zoon José in Havanna geboren.

Tweede ballingschap

Lang duurde zijn verblijf op Cuba echter niet. Nadat Martí snel bekendheid verwierf, werd hij vanwege zijn konspiratieve activiteiten in september 1879 opnieuw naar Spanje verbannen. Twee maanden na aankomst vertrok hij via Frankrijk naar de Verenigde Staten. Daar ontplooidde hij grote activiteit onder de cubaanse emigranten voor de revolutionaire strijd op Cuba. In mei 1880 werd in New York het cubaanse revolutiecomité opgericht.

Na een verblijf in Venezuela kwam Martí in 1882 in contact met de leiders van de opstand van 1868, Máximo Gómez en Antonio Maceo. Hij bekritiseert hun louter militaire voorbereidingen voor een nieuwe strijd en pleit voor het inschakelen van brede lagen van de verschillende bevolkingsgroepen op Cuba. Daarmee lag de weg open voor de opbouw van een revo-

lutionaire partij.

Als korrespondent van de invloedrijke argentinse krant 'La Nación' deed Martí verslag van een bijeenkomst in de VS ter gelegenheid van de dood van Karl Marx.

Op 25 maart 1889 verscheen in de Amerikaanse krant 'The Evening Post' een groot artikel van Martí tegen plannen tot Amerikaanse annexatie van Cuba. Al eerder was hij tot de konklusie gekomen dat "de volkeren van Amerika des te vrijer en gelukkiger zijn, naarmate ze zich verder van de VS afkeren". Een voorspellende blik.

Vorbereiding voor revolutie Martí ging door met zijn ideologische en organisatorische voorbereidingen voor een revolutionaire bevrijdingsoorlog op Cuba. Op 5 januari 1892 werden de 'grondslagen en statuten van de Cubaanse Revolutionaire Partij' opgesteld en op 14 maart van dat jaar verscheen het eerste nummer van de krant 'La Patria'. Cubanen en puertoricanen werkten hierin samen. In die kraant schetste Martí de voorwaarden voor de bevrijding van Cuba en ook de toekomst van het bevrijde vaderland.

Als gekozen leider van de partij wendde hij zich tot Máximo Gómez om hem de militaire leiding van de strijd aan te bieden. Samen schreven ze het beroemde 'Manifest van Montrechristi'. Ook Maceo sloot zich aan.

Toen de tijd voor de opstand rijp werd geacht en een landing op Cuba zou beginnen, legden de Amerikaanse autoriteiten beslag op de schepen van de vrijheidsstrijders. Martí slaagde er toch in om met enkele mensen op Cuba te komen. Hij stond erop zelf aan de gewapende strijd deel te nemen en sneuvelde op 19 mei 1895.

In 1898 voerden de Verenigde Staten en Spanje een oorlog om Cuba, die werd gewonnen door de VS.

Rob Gerretsen